

4

Prosesler Arası Haberleşme ve Senkronizasyon

Eş Zamanlılık

- ▶ Eş zamanlı prosesler olması durumunda bazı tasarım konuları önem kazanır:
 - Prosesler arası haberleşme
 - Kaynak paylaşımı
 - Birden fazla prosesin senkronizasyonu
 - İşlemci zamanı ataması

Sorunlar

Çoklu programlı ve tek işlemcili bir sistemde bir prosesin çalışma hızı öngörülemez:

- ▶ Diğer proseslerin yaptıklarına bağlıdır.
- ▶ İşletim sisteminin kesmeleri nasıl ele aldığına bağlıdır.
- ▶ İşletim sisteminin iş sıralama yaklaşımına bağlıdır.

Sorunlar

- ▶ Eş zamanlı çalışan prosesler olması durumunda dikkat edilmesi gereken noktalar:
 - Kaynakların paylaşımı (ortak kullanım)
 - Senkronizasyon

Örnek

- ▶ Çoklu programlama, tek işlemci
- ▶ **pd** paylaşılan değişken

```
isle()  
begin  
    pd = oku();  
    pd = pd + 1;  
    yazdir(pd);  
end
```

Çözüm

Paylaşılan kaynaklara kontrollü erişim.

Proseslerin Etkileşimi

- ▶ Prosesler birbirinden habersizdir.
 - rekabet
- ▶ Proseslerin dolaylı olarak birbirlerinden haberleri vardır.
 - Paylaşma yoluyla işbirliği
- ▶ Proseslerin doğrudan birbirlerinden haberi vardır.
 - Haberleşme yoluyla işbirliği

Prosesler Arası Rekabet

- ▶ Birbirinden habersiz proseslerin aynı kaynağı (örneğin bellek, işlemci zamanı) kullanma istekleri
 - işletim sistemi kullanımı düzenlemeli
- ▶ Bir prosesin sonuçları diğerlerinden bağımsız olmalı
- ▶ Prosesin çalışma süresi etkilenebilir.

Prosesler Arası Rekabet

- ▶ Karşılıklı dışlama
 - Kritik bölge
 - Program kodunun, paylaşılan kaynaklar üzerinde işlem yapılan kısmı.
 - Belirli bir anda sadece tek bir proses kritik bölgesindeki kodu yürütebilir.
- ▶ Ölümcül kilitlenme (deadlock)
- ▶ Yarış (race)
- ▶ Açlık (starvation)

Karşılıklı Dışlama

P1 ()

begin

<KB olmayan kod>

gir_KB;

<KB işlemleri>

cik_KB;

<KB olmayan kod>

end

P2 ()

begin

<KB olmayan kod>

gir_KB;

<KB işlemleri>

cik_KB;

<KB olmayan kod>

end

- KB: **K**ritik **B**ölge
- İki den fazla proses de aynı kaynaklar üzerinde çalışıyor olabilir.

Ölümçül Kilitlenme

- ▶ Aynı kaynakları kullanan prosesler
- ▶ Birinin istediği kaynağı bir diğeri tutuyor ve bırakmıyor
- ▶ Proseslerin hiç biri ilerleyemez
⇒ ölümçül kilitlenme

PA
al(k1);
al(k2); $\Leftarrow$ k2'yi bekler
....

PB
al(k2);
al(k1); $\Leftarrow$ k1'i bekler
....

Yarış

- ▶ Aynı ortak verilere erişen prosesler
- ▶ Sonuç, proseslerin çalışma hızına ve sıralarına bağlı
- ▶ Farklı çalışmalarda farklı sonuçlar üretilebilir
⇒ yarış durumu

Yarış

Örnek:

```
k=k+1      makina dilinde:      yükle Acc,k
                                     artir Acc
                                     yaz Acc,k
```

P1

```
...
while (TRUE)
    k=k+1;
...
```

P2

```
...
while (TRUE)
    k=k+1;
...
```

Not: k 'nın başlangıç değeri 0 olsun. Ne tür farklı çalışmalar olabilir? Neden?

Açlık

- ▶ Aynı kaynakları kullanan prosesler
- ▶ Bazı proseslerin bekledikleri kaynaklara hiç erişememe durumu
- ▶ Bekleyen prosesler sonsuz beklemeye girebilir
⇒ açlık

Prosesler Arasında Paylaşma Yoluyla İşbirliği

- ▶ Paylaşılan değişken / dosya / veri tabanı
 - prosesler birbirlerinin ürettiği verileri kullanabilir
- ▶ Karşılıklı dışlama gerekli
- ▶ Senkronizasyon gerekebilir
- ▶ Sorunlar:
 - ölümcül kilitlenme,
 - yarış
 - açlık

Prosesler Arasında Paylaşma Yoluyla İşbirliği

- ▶ İki tür erişim:
 - yazma
 - okuma
- ▶ Yazmada karşılıklı dışlama olmalı
- ▶ Okuma için karşılıklı dışlama gereksiz
- ▶ Veri tutarlılığı sağlanması amacıyla,
 - kritik bölgeler var
 - senkronizasyon

Senkronizasyon

- ▶ Proseslerin yürütülme sıraları önceden kestirilemez
- ▶ Proseslerin üretecekleri sonuçlar çalışma sıralarına bağlı olmamalıdır
- ▶ **Örnek:** Bir P1 prosesi bir P2 prosesinin ürettiği bir sonucu kullanıp işlem yapacaksa, P2'nin işini bitirip sonucunu üretmesini beklemeli

Prosesler Arasında Paylaşma Yoluyla İşbirliği

Örnek: $a=b$ korunacak, başta $a=1$, $b=1$

P1: $a=a+1;$
 $b=b+1;$

P2: $b=2*b;$
 $a=2*a;$

- Sıralı çalışırsa sonuçta $a=4$ ve $b=4$ ✓

$a=a+1;$
 $b=2*b;$
 $b=b+1;$
 $a=2*a;$

- Bu sırayla çalışırsa sonuçta $a=4$ ve $b=3$ ✗

Prosesler Arasında Haberleşme Yoluyla İşbirliği

- ▶ Mesaj aktarımı yoluyla haberleşme
 - Karşılıklı dışlama gerekli değil
- ▶ Ölümcül kilitlenme olabilir
 - Birbirinden mesaj bekleyen prosesler
- ▶ Açlık olabilir
 - İki proses arasında mesajlaşır, üçüncü bir proses bu iki prosten birinden mesaj bekler

Karşılıklı Dışlama İçin Gereker

- ▶ Bir kaynağa ilişkin kritik bölgede sadece bir proses bulunabilir
- ▶ Kritik olmayan bölgesinde birdenbire sonlanan bir proses diğer prosesleri etkilememeli
- ▶ Ölümcül kilitlenme ve açlık olmamalı

Karşılıklı Dışlama İçin Gereker

- ▶ Kullanan başka bir proses yoksa kritik bölgesine girmek isteyen proses bekletilmemelidir.
- ▶ Proses sayısı ve proseslerin bağıl hızları ile ilgili kabuller yapılmamalıdır.
- ▶ Bir proses kritik bölgesi içinde sonsuza kadar kalamamalıdır.

Çözümler

- ▶ Yazılım çözümleri
- ▶ Donanıma dayalı çözümler
- ▶ Yazılım ve donanıma dayalı çözümler

Meşgul Bekleme

- ▶ Bellek gözü erişiminde bir anda sadece tek bir prosese izin var
- ▶ Meşgul bekleme
 - Proses sürekli olarak kritik bölgesine girip giremeyeceğini kontrol eder
 - Proses kritik bölgesine girene kadar başka bir iş yapamaz, bekler.
 - Yazılım çözümleri
 - Donanım çözümleri

Meşgul Bekleme İçin Yazılım Çözümleri - 1

- ▶ Meşgul beklemede bayrak/paylaşılan değişken kullanımı
- ▶ Karşılıklı dışlamayı garanti etmez
- ▶ Her proses bayrakları kontrol edip, boş bulup, kritik bölgesine aynı anda girebilir.

Meşgul Bekleme İçin Yazılım Çözümleri - 2

- ▶ Ölümcül kilitlenme (deadlock)
- ▶ Ölümcül olmayan kilitlenme
 - proseslerin çalışma hızına göre problem sonsuza kadar devam edebilir
- ▶ Açlık (starvation)

Meşgul Bekleme İçin Donanım Çözümleri—1

- ▶ Özel makina komutları ile
- ▶ Tek bir komut çevriminde gerçekleşen komutlar
- ▶ Kesilemezler

test_and_set komutu
exchange komutu

Donanım Desteği

► Test and Set Instruction

```
boolean testset (int i) {  
    if (i == 0) {  
        i = 1;  
        return true;  
    }  
    else {  
        return false;  
    }  
}
```

Donanım Desteği

► Exchange Instruction

```
void exchange(int register,  
              int memory) {  
    int temp;  
    temp = memory;  
    memory = register;  
    register = temp;  
}
```

Donanım Desteği

```

/* program mutualexclusion */
const int n = /* number of processes */;
int bolt;
void P(int i)
{
    while (true)
    {
        while (!testset (bolt))
            /* do nothing */;
        /* critical section */;
        bolt = 0;
        /* remainder */
    }
}
void main()
{
    bolt = 0;
    parbegin (P(1), P(2), . . . ,P(n));
}

```

(a) Test and set instruction

```

/* program mutualexclusion */
int const n = /* number of processes*/;
int bolt;
void P(int i)
{
    int keyi;
    while (true)
    {
        keyi = 1;
        while (keyi != 0)
            exchange (keyi, bolt);
        /* critical section */;
        exchange (keyi, bolt);
        /* remainder */
    }
}
void main()
{
    bolt = 0;
    parbegin (P(1), P(2), . . . , P(n));
}

```

(b) Exchange instruction

Figure 5.2 Hardware Support for Mutual Exclusion

Meşgul Bekleme İçin Donanım Çözümleri—2

► Sakıncaları

- Meşgul bekleme olduğundan bekleyen proses de işlemci zamanı harcar
- Bir proses kritik bölgesinden çıktığında bekleyen birden fazla proses varsa açlık durumu oluşabilir.
- Ölümcül kilitlenme riski var

Donanım Desteği ile Karşılıklı Dışlama

► Kesmeleri kapatmak

- Normal durumda proses kesilene veya sistem çağrısı yapana kadar çalışmaya devam eder.
- Kesmeleri kapatmak karşılıklı dışlama sağlamış olur
- Ancak bu yöntem işlemcinin birden fazla prosesi zaman paylaşımli olarak çalıştırma özelliğine karışmış olur

Makina Komutları ile Karşılıklı Dışlama

► Yararları

- İki den fazla sayıda proses için de kolaylıkla kullanılabilir.
- Basit.
- Birden fazla kritik bölge olması durumunda da kullanılabilir.

Donanım + Yazılım Desteği ile Karşılıklı Dışlama: Semaforlar

- ▶ Prosesler arasında işaretleşme için semafor adı verilen özel bir değişken kullanılır.
- ▶ Semafor değişkeninin artmasını bekleyen prosesler askıya alınır.
 - `signal(sem)`
 - `wait(sem)`
- ▶ *wait* ve *signal* işlemleri kesilemez
- ▶ Bir semafor üzerinde bekleyen prosesler bir kuyrukta tutulur

Semaforlar

- ▶ Semafor tamsayı değer alabilen bir değişkendir
 - Başlangıç değeri ≥ 0 olabilir
 - *wait* işlemi semaforun değerini bir eksiltir.
 - *signal* işlemi semaforun değerini bir arttırır.
- ▶ Bu iki yol dışında semaforun değerini değiştirmek mümkün değildir.

Semaforlar

- ▶ Sadece 0 veya 1 değerini alabilen semaforlara **ikili semafor** adı verilir.
- ▶ Herhangi bir tamsayı değeri alabilen semaforlara **sayma semaforu** adı verilir.

Semafor

```
struct semaphore {  
    int count;  
    queueType queue;  
}  
  
void semWait(semaphore s)  
{  
    s.count--;  
    if (s.count < 0)  
    {  
        place this process in s.queue;  
        block this process  
    }  
}  
  
void semSignal(semaphore s)  
{  
    s.count++;  
    if (s.count <= 0)  
    {  
        remove a process P from s.queue;  
        place process P on ready list;  
    }  
}
```

Figure 5.3 A Definition of Semaphore Primitives

Binary Semaphore Primitives

```
struct binary_semaphore {
    enum {zero, one} value;
    queueType queue;
};

void semWaitB(binary_semaphore s)
{
    if (s.value == 1)
        s.value = 0;
    else
    {
        place this process in s.queue;
        block this process;
    }
}

void semSignalB(semaphore s)
{
    if (s.queue.is_empty())
        s.value = 1;
    else
    {
        remove a process P from s.queue;
        place process P on ready list;
    }
}
```

Figure 5.4 A Definition of Binary Semaphore Primitives

Semaforlar ile Karşılıklı Dışlama

```
semafor s = 1;  
P1()  
begin  
    <KB olmayan kod>  
    wait(s);  
    <KB işlemleri>  
    signal(s);  
    <KB olmayan kod>  
end
```

```
semafor s = 1;  
P2()  
begin  
    <KB olmayan kod>  
    wait(s);  
    <KB işlemleri>  
    signal(s);  
    <KB olmayan kod>  
end
```

- KB: **K**ritik **B**ölge
- İki den fazla proses de aynı kaynaklar üzerinde çalışıyor olabilir.

Semaforlar ile Senkronizasyon

```
semafor s = 0;  
P1()  
begin  
    <senkronizasyon noktası  
    öncesi işlemleri>  
    signal(s);  
    <senkronizasyon noktası sonrası  
    işlemleri>  
end
```

```
semafor s = 0;  
P2()  
begin  
    <senkronizasyon noktası öncesi  
    işlemleri>  
    wait(s);  
    <senkronizasyon noktası sonrası  
    işlemleri>  
end
```

- İki den fazla prosesin senkronizasyonu da olabilir.

Örnek: Üretici/Tüketici Problemi

- ▶ Bir veya daha fazla sayıda *üretici* ürettikleri veriyi bir tampon alana koyar
- ▶ Tek bir *tüketici* verileri birer birer bu tampon alandan alır ve kullanır
- ▶ Tampon boyu sınırsız

Örnek: Üretici/Tüketici Problemi

4

Prosesler Arası Haberleşme

- ▶ Belirli bir anda sadece bir üretici veya tüketici tampon alana erişebilir
⇒ karşılıklı dışlama
- ▶ Hazır veri yoksa, tüketici bekler
⇒ senkronizasyon

Üretici / Tüketici Problemi

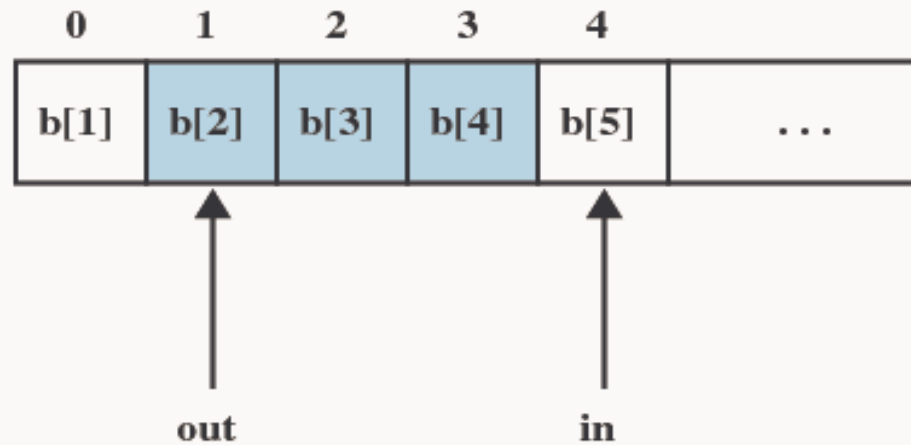
producer:

```
while (true) {  
    /* produce item v */  
    b[in] = v;  
    in++;  
}
```

consumer:

```
while (true) {  
    while (in <= out)  
        /*do nothing */;  
    w = b[out];  
    out++;  
    /* consume item w */  
}
```

Producer/Consumer Problem

Note: shaded area indicates portion of buffer that is occupied

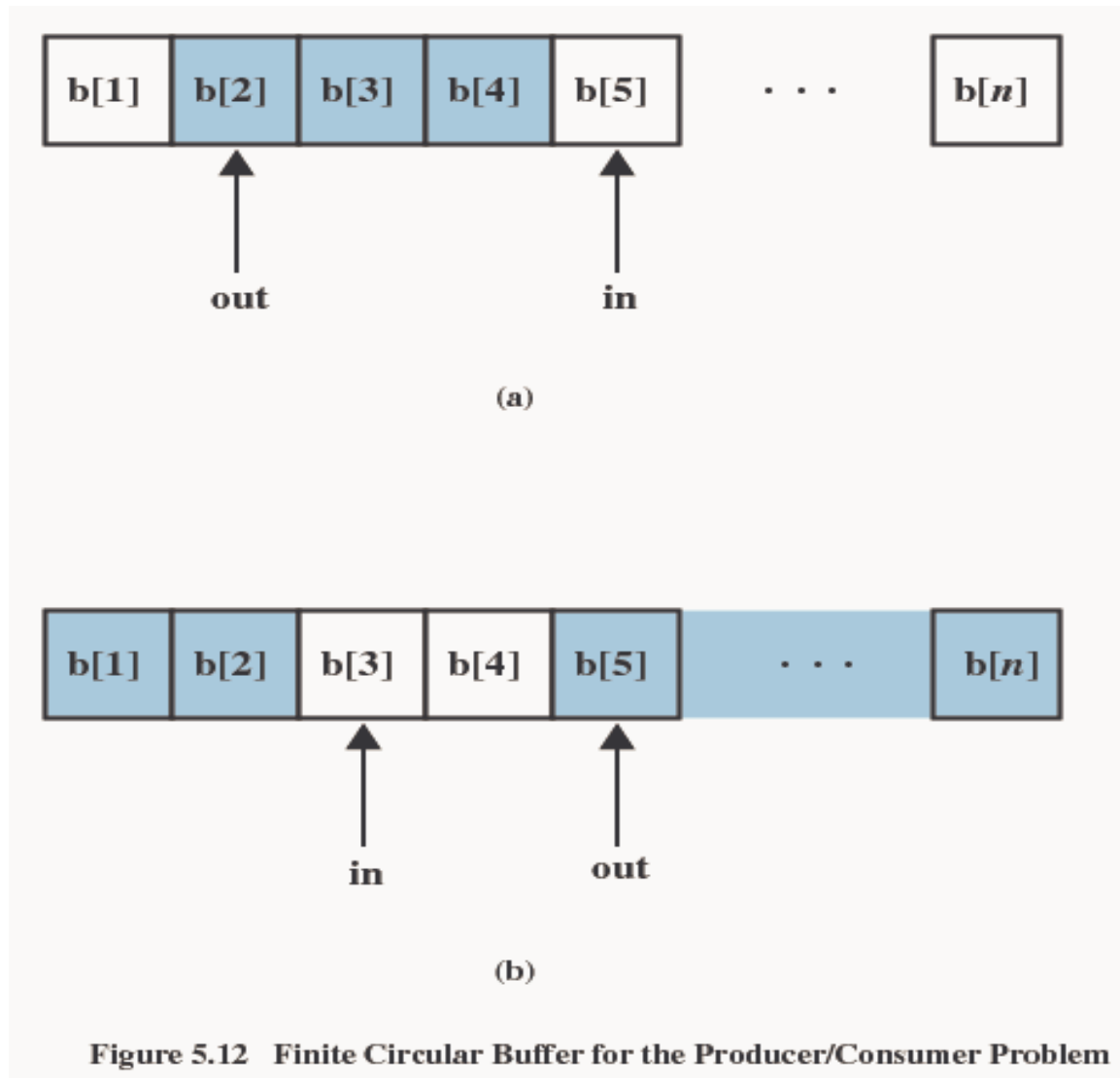
Figure 5.8 Infinite Buffer for the Producer/Consumer Problem

Producer with Circular Buffer

```
producer:
while (true) {
    /* produce item v */
    while ((in + 1) % n == out) /* do
nothing */;
    b[in] = v;
    in = (in + 1) % n
}
```

Consumer with Circular Buffer

```
consumer:
while (true) {
    while (in == out)
        /* do nothing */;
    w = b[out];
    out = (out + 1) % n;
    /* consume item w */
}
```


Üretici / Tüketici Problemi (Sonsuz Büyüklükte Tampon)

```
semafor s=1;
semafor n=0;
uretici()
begin
    while(true)
    begin
        uret();
        wait(s);
        tampona_ekle();
        signal(s);
        signal(n);
    end
end
```

```
semafor s=1;
semafor n=0;
tuketici()
begin
    while(true)
    begin
        wait(n);
        wait(s);
        tampondan_al();
        signal(s);
        tuket();
    end
end
```

Not: Birden fazla üretici prosesi çalışabilir. Tüketici prosesi tek.

Örnek: Okuyucu / Yazıcı Problemi

- ▶ Birden fazla okuyucu dosyadan okuma yapabilir.
- ▶ Bir anda sadece bir yazıcı dosyaya yazma yapabilir $\Rightarrow$ karşılıklı dışlama
- ▶ Bir yazıcı dosyaya yazıyorsa okuyucu aynı anda okuyamaz $\Rightarrow$ karşılıklı dışlama

LINUX'da Semafor İşlemleri

- ▶ Semafor ile ilgili tutulan bilgiler:
 - semaforun değeri
 - semaforun =0 olmasını bekleyen proses sayısı
 - semaforun değerinin artmasını bekleyen proses sayısı
 - semafor üzerinde işlem yapan son prosesin kimliği (pid)

LINUX'da Semafor İşlemleri

► Başlık dosyaları:

- sys/ipc.h
- sys/sem.h
- sys/types.h

► Yaratma

```
int semget(key_t key, int nsems,int semflg);  
semflag : IPC_CREAT|0700
```

LINUX'da Semafor İşlemleri

► İşlemler

```
int semop(int semid, struct sembuf *sops,  
          unsigned nsops);  
struct sembuf{  
    ...  
    unsigned short sem_num; /*numaralama 0 ile baslar*/  
    short sem_op;  
    short sem_flg;  
};  
sem_flg:      SEM_UNDO (proses sonlanınca işlemi geri al)  
              IPC_NOWAIT (eksiltemeyince hata ver ve dön)  
sem_op : =0    sıfır olmasını bekle (okuma hakkı olmalı)  
          ≠0    değer semafor değerine eklenir (değiştirme  
              hakkı olmalı)
```

LINUX'da Semafor İşlemleri

► Değer kontrolü

```
int semctl(int semid, int semnum, int cmd, arg);
```

cmd: IPC_RMID
GETVAL
SETVAL

LINUX'da Semafor İşlemleri

► Eksiltme işlemi gerçekleştirilmesi

```
void sem_wait(int semid, int val)
{
    struct sembuf semafor;

    semafor.sem_num=0;
    semafor.sem_op= (-1*val);
    semafor.sem_flg=0;
    semop(semid, &semafor,1);
}
```

LINUX'da Semafor İşlemleri

► Artırma işlemi gerçekleştirilmesi

```
void sem_signal(int semid, int val)
{
    struct sembuf semafor;

    semafor.sem_num=0;
    semafor.sem_op=val;
    semafor.sem_flg=0;
    semop(semid, &semafor,1);
}
```

Linux'da Semafor İşlemleri Örneği-1

```
#include <stdio.h>
#include <unistd.h>
#include <stdlib.h>
#include <sys/types.h>
#include <sys/wait.h>
#include <signal.h>
#include <sys/ipc.h>
#include <sys/sem.h>

#define SEMKEY 1234

int sonsem;

void signal12(void)
{
}
```

Linux'da Semafor İşlemleri Örneği - 2

```
void sem_signal(int semid, int val){  
    struct sembuf semafor;  
    semafor.sem_num=0;  
    semafor.sem_op=val;  
    semafor.sem_flg=0;  
    semop(semid, &semafor,1);  
}
```

```
void sem_wait(int semid, int val)  
{  
    struct sembuf semafor;  
    semafor.sem_num=0;  
    semafor.sem_op=(-1*val);  
    semafor.sem_flg=0;  
    semop(semid, &semafor,1);  
}
```

Linux'da Semafor İşlemleri Örneği - 3

```
int main(void)
{
    int f;

    sem=semget (SEMKEY, 1, 0700|IPC_CREAT);
    semctl(sem, 0, SETVAL,0);
    f=fork();

    if (f==-1)
    {
        printf("fork error\n");
        exit(1);
    }
}
```

Linux'da Semafor İşlemleri Örneği - 4

```
if (f>0) /*anne */
{
    printf("Anne çalışmaya başladı...\n");
    sem_wait(sem,10);

    printf("cocuk semaforu artırdı\n");
    semctl(sem,0,IPC_RMID,0);
}
```

Linux'da Semafor İşlemleri Örneği - 5

```
else /*cocuk */
{
    printf("  Çocuk çalışmaya başladı...\n");
    sem=semget(SEMKEY, 1,0);

    sem_signal(sem,1);
    printf("  Çocuk: semafor değeri = %d\n",
        semctl(sonsem,0,GETVAL,0));
}
return(0);
}
```

Linux'da Sinyal Mekanizması

- ▶ sinyaller asenkron işaretlerdir
 - işletim sistemi prosese yollayabilir
 - bir proses bir başka prosese yollayabilir
- ▶ sinyal alınınca yapılacak işler tanımlanır
- ▶ öntanımlı işleri olan sinyaller var
 - öntanımlı işler değiştirilebilir
 - SIGKILL (9 no.lu) sinyali yakalanamaz

Linux'da Sinyal Mekanizması

► Başlık dosyası:

- sys/types.h
- signal.h

► bir sinyal alınınca yapılacak işin bildirilmesi:

```
#typedef void (sighandler_t  *) (int);  
sighandler_type signal(int signum,  
                        sighandler_t sighandler);  
  
sighandler:  SIG_IGN  
             SIG_DFL  
             kullanıcı tarafından tanımlanır
```

Linux'da Sinyal Mekanizması

- bir procesten diğerine sinyal yollama:

```
int kill(pid_t pid, int sig);
```

- bir sinyal bekleme:
 - başlık dosyası: `unistd.h`

```
int pause(void);
```

Linux'da Sinyal Mekanizması Örnek-1

```
#include <stdio.h>
#include <sys/types.h>
#include <stdlib.h>
#include <unistd.h>
#include <signal.h>

void signal12(void)
{
    printf("12 numarali sinyali aldım. \n");
    exit(0);
}
```

Linux'da Sinyal Mekanizması Örnek - 2

```
int main (void)
{
    int f;

    signal(12, (void *)signal12);

    f=fork();
    if (f==-1)
    {
        printf("fork hatasi\n");
        exit(1);
    }
```

Linux'da Sinyal Mekanizması Örnek - 3

```
else if (f==0)  /*cocuk*/
{
    printf("  COCUK: basladi\n");
    pause();
}
else  /*anne*/
{
    printf("ANNE: basliyorum...\n");
    sleep(3);
    printf("ANNE: cocuga sinyal yolluyorum\n");
    kill(f,12);
    exit(0);
}
return 0;
}
```

Linux'da Paylaşılan Bellek Mekanizması

- ▶ Birden fazla proses tarafından ortak kullanılan bellek bölgeleri
- ▶ Prosesin adres uzayına eklenir
- ▶ Başlık dosyaları:
 - `sys/ipc.h`
 - `sys/shm.h`
 - `sys/types.h`

Linux'da Paylaşılan Bellek Mekanizması

► Paylaşılan bellek bölgesi yaratma

```
int shmget(key_t key, int size, int shmflag);  
shmflag: IPC_CREAT | 0700
```

► Adres uzayına ekleme

```
void *shmat(int shmid, const *shmaddr, int shmflg);
```

► Adres uzayından çıkarma

```
int shmdt(const void *shmaddr);
```

► Sisteme geri verme

```
int shmctl(int shmid, int cmd, struct shmid_ds *buf);  
cmd: IPC_RMID
```

Linux'da Paylaşılan Bellek Mekanizması

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
#include <sys/types.h>
#include <sys/ipc.h>
#include <sys/shm.h>

#define SHMKEY 5678
```

Linux'da Paylaşılan Bellek Mekanizması

```
int main (void)
{
    int *pb, pbid, i;
    pbid=shmget(SHMKEY, sizeof(int), 0700|IPC_CREAT);
    pb=(int *)shmat(pbid,0,0);
    *pb=0;
    for (i=0;i<10;i++)
    {
        (*pb)++;
        printf("yeni deger %d\n", (*pb));
    }
    shmdt((void *)pb);
    return 0;
}
```